

“O‘ZBEK FOLKLORI VA SHEVALARI TADQIQOTLARI: AMALIYOT, METODOLOGIYA, YANGICHA YONDASHUV”

mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari

2026-yil 23-may

*(Professor Samixon Ashirboyev tavalludining
80 yilligi munosabati bilan tashkil etilgan)*

“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari
/ Mas’ul muharrir: Sh.Sirojiddinov. – Toshkent, 2026. bet.

Mas’ul muharrir:
Shuhrat Sirojiddinov
filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Normurodova N.Z. filologiya fanlari doktori, professor;
Jabborov N.A. filologiya fanlari doktori, professor;
Ashirboyev S. filologiya fanlari doktori, professor;
Tilavov A.X. filologiya fanlari nomzodi, dotsent;
Xidraliyeva Z.R. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Aliqulova H.Q. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), katta o‘qituvchi;
Turdialiyev A.X. filol. fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;
Alimardanov E.I. filol.fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), kattao‘qituvchi;
Qodirov U.A., katta o‘qituvchi.

Ushbu to‘plamda Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat O‘zbek tili va adabiyoti universitetida 2026-yil 23-mayda o‘tkazilgan **“O‘zbek folklori va shevalari tadqiqotlari: *amaliyot, metodologiya, yangicha yondashuv*”** mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari hamda filologiya fanlari doktori, professor Samixon Ashirboyevning tabarruk yoshi munosabati bilan yo‘llangan tabriklar o‘rin olgan.

To‘plam materiallaridan filolog mutaxassislar, ilmiy tadqiqotchilar, magistratura va bakalavriat talabalari, shuningdek, keng o‘quvchilar ommasi foydalanishlari mumkin. Maqolalar sifati, mazmuni va haqiqiyliги uchun muallifning o‘zi javobgar hisoblanadi.

15	Dilnavoz ASATULLAYEVA, Buxoro shevalarida uchrovchi morfonologik o'zgarishlar va ularning tahlili, so'z asosida yuz beradigan o'zgarishlar	332
16	Dinara ALLAMURATOVA, Qaraqalpaq xaliq janitpashlari tilinde sinekdoxalar	335
17	Navruza MAMAJONOVA, Topishmoqlarning kognitiv-semantik modeli	337
18	Nodir MUXAMMADIYEV, Qashqadaryo viloyati o'zbek shevalarida o'zlashma birliklarning uslubiy va sinonimik xususiyatlari	340
19	Iroda UMARALIYEVA, Fitonimlarning dialektal tabiati haqida ba'zi mulohazalar	347
20	Umida USMONOVA, Eskirgan atov birliklarning yangi o'zlashma va neologizmlar bilan almashinuvi	351
21	Aziza JUMABOYEVA, Ijobiy istak birliklarining uslubiy xususiyatlari	356
22	Doniyor TOJIBOYEV, Hoji Muin publitsistikasida qo'llangan sifatlashlarning funksional – uslubiy imkoniyatlari	360
23	Maftuna AHMADJONOVA, Zamonga oid leksemalarning tarixiy-semantik ko'chishi: bugun leksemasi misolida	363
24	Gavhar TOSHEMIROVA, Po'ltkan shoir ijrosidagi "Gulnor pari" dostonining morfologik xususiyatlari (bulung'ur dostonchilik maktabi misolida)	366
25	Maxfuza OZOTBOYEVA, Diskursiv shaxs va uning badiiy matndagi kommunikativ vazifalari	370
26	Aziza ABDUSAMATOVA, Turkiyadagi etnik o'zbeklar shevasi o'rganilishining dolzarbligi	373

4-O'ZBEK FOLKLORSHUNOSLIGINING DOLZARB MASALALARI VA O'RGANILISH TARIXI

1	Shomirza TURDIMOV, Qo'shiqlarda an'anaviy qaytariqlar 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/CCZQ6807	377
2	Tohir SHERMURODOV, "Alpomish" dostonida islomiy-ma'rifiy tafakkur ifodasi 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/VCOP1093	381
3	Ilhom SAYITQULOV, O'zbek xalq eposida jang tasvirlarining badiiy funksiyasi,	385
4	Iroda ERNAZAROVA, Nigora TO'XTAQULOVA, Xalq qo'shiqlari matnida "ko'z" bilan bog'liq ifodalarning badiiy tahlili 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/LGVB6694	388
5	Kamoliddin EGAMQULOV, Azim shoir ijodida an'ana (Chiroqchi dostonchilik maktabi) 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/HVUU6964	391
6	Ilhomjon DARMONOV, O'zbek shomon afsonalarining obrazlar tizimi 10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/LNCQ8085	395

DISKURSIV SHAXS VA UNING BADIY MATNDAGI KOMMUNIKATIV VAZIFALARI

DISCURSIVE PERSONALITY AND ITS COMMUNICATIVE FUNCTIONS IN THE ARTISTIC TEXT

Maxfuza OZOTBOYEVA,

ToshDO'TAU tayanch doktoranti

10.52773/tsuull.conf.2026.23.05/SESK3914

Annotation. *This thesis analyzes the concept of discursive personality, its place within the artistic text, and its communicative functions. It also examines the expression of speech relations between the author, the character, and the reader in artistic discourse, revealing the importance of the discursive personality in shaping the content of the text.*

Key words: *discourse, discursive personality, artistic text, communication, pragmatics, linguopoetics, author's image, artistic discourse.*

Tilshunoslikning zamonaviy bosqichida matnni faqat grammatik birlik sifatida emas, balki murakkab kommunikativ hodisa sifatida o'rganish muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan diskurs nazariyasi tilshunoslikning yetakchi yo'nalishlaridan biriga aylandi. Diskurs insonning nutqiy faoliyati bilan bog'liq bo'lib, u til, tafakkur, madaniyat va kommunikativ vaziyatning o'zaro uyg'unligini ifodalaydi. Ayniqsa, badiiy matnni diskursiv yondashuv asosida tadqiq etish asarning yashirin ma'nolari, muallif pozitsiyasi hamda qahramonlarning nutqiy xususiyatlarini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Diskursiv shaxs tushunchasi bugungi pragmalingvistika va lingvopoetika fanlarida alohida tadqiq qilinayotgan masalalardan biridir. Chunki har qanday matn ortida muayyan kommunikativ maqsadga ega bo'lgan shaxs turadi. Badiiy matnda esa bu holat yanada murakkab tus oladi. Sababi unda muallifning individual uslubi, qahramonlarning nutqiy xarakteri va o'quvchining qabul qilish jarayoni bir-biri bilan chambarchas bog'lanadi. Diskursiv shaxs – bu nutq jarayonida faol ishtirok etuvchi, muayyan maqsad asosida fikr bildiruvchi va kommunikativ strategiyani amalga oshiruvchi subyektdir. Badiiy matnda diskursiv shaxs nafaqat axborot yetkazuvchi vosita, balki estetik ta'sirni yuzaga keltiruvchi muhim omil ham hisoblanadi. Shu sababli diskursiv shaxsning kommunikativ vazifalarini o'rganish badiiy matn tabiatini anglashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Badiiy matn o'zining ko'p qatlamli semantik va pragmatik xususiyatlari bilan boshqa matn turlaridan farqlanadi. Unda til vositalari oddiy axborot uzatish uchun emas, balki estetik ta'sirni yuzaga chiqarish maqsadida qo'llanadi. Ana shu jarayonda diskursiv shaxs asosiy kommunikativ markaz sifatida namoyon bo'ladi.

Diskursiv shaxsning birinchi va eng muhim ko'rinishi muallif obrazida aks etadi. Muallif badiiy voqelikni yaratadi, syujetni tashkil qiladi hamda obrazlar nutqini boshqaradi. Shu sababli har bir badiiy asarda muallifning individual diskursi mavjud bo'ladi. Masalan, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanida muallif diskursi milliy qadriyatlar, ma'naviyat va tarixiy xotira bilan uyg'unlashgan holda ifodalanadi. Muallifning til tanlovi, tasvir usuli va baholash vositalari uning diskursiv shaxs sifatidagi pozitsiyasini belgilaydi. Badiiy matnda diskursiv shaxsning yana bir ko'rinishi qahramon nutqida namoyon bo'ladi. Har bir obrazning nutqi uning ichki dunyosi, ruhiyati, ijtimoiy kelib chiqishi va dunyoqarashini ifodalaydi. Shu jihatdan qahramon nutqi badiiy matnning muhim kommunikativ vositasi hisoblanadi. Qahramonning dialoglari, monologlari va ichki kechinmalari orqali asarning asosiy g'oyasi ochib beriladi.

Masalan, O'tkir Hoshimov asarlaridagi qahramonlar nutqi sodda va samimiyligi bilan ajralib turadi. Bu esa muallifning xalqona diskurs yaratish maqsadini ko'rsatadi. Aksincha, Cho'lpon asarlarida qahramonlar nutqida ruhiy iztirob, erkinlikka intilish va ichki dramatism kuchli seziladi. Demak, diskursiv shaxs qahramon xarakterini shakllantirishda ham muhim vazifa bajaradi. Diskursiv shaxsning kommunikativ vazifalaridan biri o'quvchi bilan estetik aloqa o'rnatishdir. Badiiy matn faqat yozilgan matn sifatida emas, balki o'quvchi tafakkurida qayta yaratiladigan hodisa sifatida mavjud bo'ladi. O'quvchi matnni o'qish jarayonida muallif diskursini anglaydi, qahramonlarga munosabat bildiradi va asar mazmunini o'z tajribasi asosida talqin qiladi. Natijada badiiy diskurs ko'p tomonlama kommunikativ jarayonga aylanadi.

Shuningdek, diskursiv shaxs badiiy matnda pragmatik vazifani ham bajaradi. U o'quvchiga ta'sir qiladi, muayyan hissiy holatni yuzaga keltiradi hamda estetik zavq uyg'otadi. Metafora, ramz, kinoya, dialog va tasviriylar vositalari diskursiv ta'sirchanlikni kuchaytiruvchi omillar hisoblanadi. Ayniqsa, ichki monolog orqali qahramonning ruhiy holatini berish badiiy diskursning muhim xususiyatlaridan biridir. Diskursiv shaxsning yana bir muhim vazifasi matnning yaxlitligini ta'minlashdir. Chunki matndagi barcha voqea-hodisalar, obrazlar va til birliklari muayyan kommunikativ markaz atrofida birlashadi. Ushbu markaz esa ko'pincha muallif diskursi bilan bog'liq bo'ladi. Shu sababli diskursiv shaxs badiiy matnning semantik va pragmatik yaxlitligini shakllantiruvchi asosiy omillardan biri sanaladi.

Bugungi kunda badiiy matnni diskursiv tahlil qilish lingvopoetika, pragmlingvistika va kognitiv tilshunoslikda keng qo'llanmoqda. Bu esa matnning yashirin ma'nolarini, kommunikativ strategiyalarini va estetik xususiyatlarini chuqurroq o'rganish imkonini bermoqda.

Xulosa qilib aytganda, diskursiv shaxs badiiy matnning eng muhim kommunikativ unsurlaridan biridir. U muallif, qahramon va o'quvchi o'rtasidagi nutqiy munosabatlarni shakllantiradi hamda matnning mazmuniy-estetik yaxlitligini ta'minlaydi. Diskursiv shaxs orqali badiiy asarda muallifning individual dunyoqarashi, obrazlarning ruhiyati va o'quvchiga ta'sir etish strategiyasi namoyon bo'ladi. Shuningdek, diskursiv shaxs badiiy matnning pragmatik imkoniyatlarini kengaytiradi, estetik ta'sirchanligini oshiradi va kommunikativ samaradorligini ta'minlaydi. Shu bois badiiy matnni diskursiv jihatdan o'rganish zamonaviy tilshunoslikning dolzarb masalalaridan biri bo'lib qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Safarov Sh. Pragmlingvistika. – Toshkent, 2008.
2. Hakimov M. O'zbek pragmlingvistikasi asoslari. – Toshkent, 2013.
3. Yo'ldoshev B. Badiiy matn lingvopoetikasi. – Toshkent, 2016.
4. Van Dijk T. Discourse and Context. – Cambridge University Press, 2008.
5. Karasik V. Языковaya lichnost i diskurs. – M., 2004.
6. Arutyunova N. Diskurs nazariyasi masalalari. – M., 1990.